

Петрусь, як старший, вів Гапочку за руку. Вони вдвох геть загубилися в степу.

— От дурна дівка, ніяк тебе не навчиш. Говориш, говориш до неї, а вона, як глуха. Ну, кажи ще раз. Скільки тобі років?

— Чотири,— відповідала тоненьким голосочком Гапочка.

— Як тебе звати?

— Гапочка.

— Де твої тато й мама?

— Там,— показала пальчиком Гапочка, на мить зупинившись на дорозі. З очка її раптом викотилася велика сльоза і важко впала на землю.

— А кому я сказав не плакати? Ти думаєш — мені не шкода мами? А я ж не плачу. Думаєш, як мені сім років, то й плакати не хочеться?

— Я не плачу,— сказала Гапочка і глянула з побожністю на брата.— Петрусь, тільки ти не сердься...

Петрусь поважно погладив її по білявій голівці і, щось пригадавши, зупинився.

— Ну, от я — німець,— сказав Петрусь і раптом смішно наморщив личко,— я — німець і кричу на тебе. Отак стріваю тебе на дорозі й кричу: "Гальт!" Пук-пук! А потім тупаю ногами, щоб ти злякалася і все мені сказала — скажеш?

— Не скажу,— одповіла Гапочка.

— Що тато наш у Червоній Армії?

— Не скажу.

— А що маму фашисти повісили, скажеш?

— Теж не скажу.

— А куди ми йдемо?

— До партизанів, Петрусю, еге ж?

— Ти здуріла, дівко... Отак німцеві й скажеш?!

— Я забула...

— А ти не забувай. Ми йдемо до тітки в друге село. Так і німцеві кажи. А він дурний і піде собі геть. Ти на нього дивися й не бійся. Він кричить, а ти не бійся. Ти маленька українка, а він дурний німець. Хай кричить. Все одно тато його встрілять. Прийдуть цією дорогою і встрілять. Бач, яка дорога гарна. До лісу ще далеко-далеко. Сонечко вже не пече, тільки гріє. Ти любиш у степу?

— Люблю,— сказала Гапочка й засміялася,— я люблю кавуна...

— Ач, яка хитра, кавуна їй хочеться. А баштан у тебе є? От нехай біля дороги баштан ростиме, ми й попросимо скибочку одненьку.

— І диньки,— озвалася Гапочка.

— Ну, добре, хай і диньки. Тільки гляди мені, не бійся німця, як стрінемо. Стій собі й плач, а я сам з ним говоритиму...

Петрусь заглянув поважно до торби, що висіла в нього через плече, витяг звідти чорного сухарика й подав Гапочці.

— На, дівко, поїж. Ще дорога до партизанів не близька.

Гапочка взяла сухарика й хрумала цей, ще мамин, гостинець. Жито по обидва боки дороги хвилювалося, вітер нахилив його аж над голови дітей, чисте небо, напоєне сонцем, наче засноване синіми й срібними нитками, переливалося, горіло, не було йому кінця-краю.

На безмежнім просторі степу загубилося двійко дітей. Босі ніжки їхні ступають на нагрітий пил дороги, у них є мета, вони йдуть.

— А он і німці,— сказав Петрусь,— ховаймося в жито, щоб вони нас не побачили.

— Я боюся,— призналася Гапочка.

— Кому я сказав?! Німець — дурний...

— Я йду,— тихо одповіла Гапочка й рушила за Петрусем просто в глибоке жито. Високо над головами погойдувалося колосся. Посмітюшка бігла перед дітьми по землі, зачіпаючи крильцями бур'янець. Сіренька ящірка пірнула під грудку й зникла. Голубенька бабка погойдувалась на соломинці, розправляла прозорі крильця. Діти йшли, як у лісі.

— Годі,— сказав Петрусь,— багато жита потолочимо.

— А пташка куди побігла? — запитала Гапочка й показала вслід пальчиком.

— То посмітюшка,— одповів Петрусь,— бачила, який у неї чубчик. Вона нас од гніздечка свого одводить. Вона хитра пташка...

Гапочка сіла на землю й почала будувати хатку з трави. Петрусь прислухався, але йому заважало шарудіння житніх колосків. Почувся голосний гавкіт, на дітей виткнулася заслиненна морда собаки. Гапочка злякалася й заплакала. Петрусь затулив її од собачої морди.

— Цюцю, на! — сказав тихенько, щоб Гапочка не подумала, що й він злякався.— Ось я йому дам сухарика. На, цюцю, сухарика, їж...

Собака гавкав. Пикатий гітлерівець ішов до собаки, розсуваючи автоматом густе жито.

— Діти? — розсердився фашист.— Вольф, візьми!

Але собака несподівано лизнув Гапочку просто в носа, за що заробив стусана чоботом. Фашист боляче штовхнув і Петруся автоматом у спину. Петрусь повів Гапочку знов на дорогу.

На дорозі стояла машина, чудернацьки розфарбована, а в ній повно німців. Гапочці не хотілося плакати перед чужими, але вона згадала Петрусів наказ і заплакала вголос. Німці реготали, показуючи пальцями на дітей і на того, що їх знайшов. Петрусь стояв, як його мама, коли її фашисти поставили під шибеницю: він дивився просто у вічі чужинцям, намагався не кліпати віями й не боятися. Бо німці так реготали, а оцей один так штовхав Петруся, що хоч хто злякався б!

— Тепер вони нас стрілятимуть, — потихеньку сказав Петрусь Гапочці,— тільки ти не бійся, Гапочко...

Пикатий фашист поставив дітей на горбок коло межі, наказав стояти рівно, а сам скочив до машини, яка вже рушала.

— Гапочно,— гукнув Петрусь крізь гуркіт машини,— як я тебе шарпну за руку — одразу падаймо на землю!

Машина побігла з місця, пикатий наставив автомата на Петруся й Гапочно, але Петрусь шарпнув Гапочно за руку, і вони обоє попадали в рівчак — одночасно з пострілами автомата.

Машина від'їхала далеко.

Петрусь підвів голову:

— Сама бачиш, який німець дурний,

Гапочка розплющила очі й сіла:

— Петрусю, я хочу ще сухарика.

Знову вони йшли дорогою, а ліс одходив далі, не знаючи, мабуть, як у Петруся й Гапочки болять ноги. Над головами летіла та сама посмітюшка, наче проводжаючи. Жовтий-прежовтий метелик мов дражнивсь: сяде на буркун-траву й гойдається, а коли до нього підійдеш — летить собі геть. Над самою дорогою перелетів лелека з гадюкою в дзьобі.

— Диви, диви, Гапочно, як гадюка звивається!

Та Гапочка зовсім підтоптала свої ніжки. Очі

в неї злипалися од втоми, вона зашпортувалася на рівній дорозі і раз таки впала. Петрусь співав їй, розповідав цікаві казки, підманював, що ліс близько, а сам теж не чув ні рук, ні ніг.

Над дорогою виріс курінь.

— Баштан, Гапочно, от, їй-право, баштан! — закричав Петрусь.—
Кавуна попросимо, Гапочно.

Гапочно трохи ожила, Петрусь почав підбігати, гукаючи, щоб Гапочно його наздоганяла. До куреня підійшли статечно. Петрусь зняв бриля й гукнув, як його вчила мама:

— Є хто живий?

З куреня виліз дід. Він зіперся на руки і настовбурчив кошлаті брови на дітей. Такого старого діда Петрусь іще ніколи не бачив: в його селі діди були молодші.

— Драстуйте, дідуню,— чемно сказав Петрусь.

— А чого б то я лазив?! — закричав дід і аж закашлявся.— Ось, як візьму ломаку!..

Гапочці дід сподобався, і вона підійшла ближче.

— Дідуню,— сказала Гапочно,—у вас зовсім очі не дивляться. Бідний ви, дідуню, бідний...

Дід простяг руки, обмацав Гапочку й помалу притулив до своїх грудей.

— Моя дитинонько!..

Гапочно раптом відчула, як їй на руки рясно-рясно стали падати холодні дідові сльози. Вона згадала маму, їй зробилося солодко і затишно, вона заснула, провалилась у сон на дідусевих руках.

Дід оповідав Петрусеві:

— Викололи, дитино моя. Питали нас на громаді, чи не бачив хто партизанів. А я й кажу: "Та бодай тому очі повилазили, хто побачить!" Думав, що застрелять,— ні, не застрелили. Тільки очі викололи...

— А тут партизани не ходять? — спитав Петрусь.

— Хто ж його знає, які воно люди? Чи справжні, чи тільки вивідують... А я просив вивести мене в степ — отут наплачусь та надождаюсь...

— А ми до партизанів, діду,— сказав Петрусь,— я й Гапочка.

— Старші тебе, дитино, пустили?

— Довго розповідати, та мало слухати,— статечно промовив Петрусь.

— То й я з вами,— сказав дід.

— Ви ж хоч одного фашиста вбили? — запитав Петрусь.— Партизани так не приймуть. Я за маму спалив нашу клуню разом з фашистами, я не так собі йду!.. А тепер дайте нам, діду, скибку кавуна, ми підемо, бо вже нерано.

Вони пішли далі втрьох: Петрусь, Гапочка й сліпий дід. Петрусь вів діда за руку, а дід ніс Гапочку. Далекий партизанський ліс швидко-прешвидко наближався, наче й сам він тепер ішов навстріч.